

NASTAVA HISTORIJE U SREDNJOJ ŠKOLI I. 1951—52, br. 2, 3 i 4—5.

S brojem 4—5 prestao je izlaziti ovaj historijski časopis namijenjen nastavnicima srednjih škola. Kako je o prvom broju pisano u IV. knjizi ovog Zbornika, osvrnut ćemo se ovdje na brojeve 2—5. Časopis je donosio redovito tri rubrike: Metodika, Historijska građa i Bibliografija. U rubrici Metodika štampan je u br. 2 prilog J. Demarina, »Nastavne metode u obrađivanju historijskog materijala«. Redakcija je dobro učinila, kada je uvrstila u časopis taj prilog, jer ne samo da se u našim školama osjeća lutanje u pogledu povijesne građe, nego također i u načinu njezina obrađivanja. Bez obzira na to, što tematika nije iscrpljena i što je prilog namijenjen nastavnicima nižih razreda, on će dobro poslužiti svima nastavnicima povijesti.

Prilogom »Nekoliko smjernica za obradu Reformacije u nižoj gimnaziji« J. Hainz upozorava nastavnike na brojne detalje, koje mogu iskoristiti obrađujući ovu metodska jedinicu. Čini nam se, da je autor otišao predaleko u aktualizaciji historijske nastave, kad iznosi da je Trubar, po svoj prilici pod utjecajem tršćanskog biskupa Bonoma, došao na misao da piše na slovenskom jeziku, objašnjavajući to pretpostavkom, da je Bonomo osjećao, da su interesi slovenskog naroda povezani s interesima Trsta. (Napominjem usput, da je pogrešno navedena godina bune Jurja Dože 1527 umjesto 1514.)

D. M. Prljević u prilogu »Pomoćna sredstva u nastavi istorije: ilustrativni deo« ističe hitnu potrebu prikupljanja i publiciranja ilustrativnog materijala s historijskom tematikom i izdavanja zidnih slika i historijskih albuma.

U br. 3 F. Mehanović piše o »Istoriji u srednjoj školi i korištenju stručne i beletrističke literature u nastavi istorije«. U nastojanju da pomogne pri otklanjanju slabosti u nastavnom radu, autor preporuča svakom nastavniku historije, da prati i pribavlja naučne publikacije s historijskim i ekonomsko-političkim sadržajem, kao i beletristiku s historijskom tematikom. Autor je naveo i nekoliko konkretnih primjera iz beletristike, koji pobuđuju interes i proširuju spoznaju pojedine epohe. Šteta što pregled ovakve literature nije potpuniji, tako da nastavnike upozori i na ona djela, koja su im ostala nepoznata. U istom broju S. Kranjec piše o »Kronologiji u nastavi historije«. Ukazujući na nužnost usvajanja određenog broja godina od strane učenika, autor opravdano ističe, da »učenje godina nikako nije samo sebi cilj, već je samo sredstvo za shvaćanje historijskog razvitka i izgradnju historijske perspektive kod učenika«. U nastavku autor iznosi nekoliko načina, kojima možemo olakšati učenicima učvršćivanje vremenskih predodžbi. Izlaganje je popraćeno brojnim primjerima.

U br. 4—5 nalaze se dva priloga iz metodike od glavnog urednika ovog časopisa V. Babića. U prvom: »Predavanje i udžbenik« autor pokušava odgovoriti na pitanje, »kakav treba da bude odnos između predavanja i udžbenika«. Autor zastupa mišljenje, da udžbenik na satu povijesti mora biti otvoren pred učenicima, a također i pred nastavnikom, te preporuča nastavnicima da se služe i nacrtom ili skicom predavanja. Pregled pojedinih oblika rada s udžbenikom u školi sadrži mnogo korisnih sugestija. Članak »Predavanje bez udžbenika« ne će, međutim, zadovoljiti nastavnike, koji očekuju konkretne upute, jer autor uglavnom opisuje rad na izrađivanju sinhronističkih tablica i pomagala za utvrđivanje kronologije, a na kraju dolazi do zaključka, da je u radu bez udžbenika »glavno da se ne gubi dragocjeno vrijeme u razredu na poslove, od kojih nema nikakvih koristi, t. j. na diktiranje i prikriveno diktiranje, nego to vrijeme treba iskoristiti na suvislo i zanimljivo pripovjedanje najvažnijih epizoda, koje djeluju odgojno«.

Prilozi u rubrici »Historijska građa« vrlo su raznovrsni i zapremaju najveći dio prostora. I. Božić u svom prilogu »Srpsko građanstvo u srednjem veku« u br. 2 upućuje na činjenicu, da je dolazak Sasa u XIII. st. bio odlučan za

razvoj srednjovjekovnih gradova u Srbiji, koja otada postaje značajan centar rudarstva. Postepeno jačaju trgovačke veze Srbije s Dubrovnikom, grčkim gradovima i Ugarskom. U početku su stanovnici srpskih gradova većinom stranci, ali krajem XIV. i u početku XV. st. jača srpski elemenat i postoji tendencija, da se strani trgovci potpuno potisnu iz zemlje. Srpsko građanstvo nastoji, da se pravno i politički izdvoji iz stare klasne sredine, ali mu do pada despotovine to nije potpuno uspjelo. Autor na kraju naslućuje, da je i pod turskom vlašću »ostao znatan broj Srba građana, koji su učestvovali u trgovini i gradskoj privredi, ma da pod promjenjenim uslovima«, iako je već u uvodnom dijelu s pravom ustanovio, da je turskim osvojenjem ekonomski i društveni razvitak srpskih gradova bio presječen i zaustavljen.

U prilogu »Razvitak kapitalizma u Vojvodini« A. Lebl daje u pregledu glavne faze razvoja kapitalističkog načina proizvodnje u ovom dijelu naše zemlje. Pripremanje uvjeta za kapitalističku proizvodnju možemo pratiti u Vojvodini već od XVIII. st., ali se ti odnosi razvijaju potpuno tek u XIX. stoljeću. Autor je upozorio na specifične oblike prvobitne akumulacije, na pojavu manufaktura i prijelaz na kapitalističku akumulaciju. Glavne su karakteristike razvoja kapitalizma u Vojvodini: 1. kapital je pretežno u rukama stranaca (Nijemaca, Mađara, Čeha), dok je domaći kapital vrlo slab; 2. kapitalizam se razvija vrlo sporo; 3. razvoj industrije znatno zaostaje za razvojem kapitalističkog veleposjeda. Uporedo s ovim razvojem autor prati i formiranje radničke klase, ma da detaljni prikaz klasne borbe u XIX. i XX. st. u Vojvodini ostavlja kao temu drugog članka, koji je i objavio u br. 3.

H. G. Andonovski iznosi u kraćem prilogu »Odjek Ilindenskog ustanka u Sloveniji« podatke o velikom interesu u Sloveniji za Makedonski narodno-oslobodilački pokret i Ilindenski ustanak, te o simpatijama slovenske javnosti prema ustanicima.

O prilogu B. Žutića »Razvitak ustanka u Narodnooslobodilačkom ratu na najsjevernijem području Korduna« pisao je Dr. J. Šidak u HZ V, 1—2, upozorivši na njegovu vrijednost. Kako smo obavješteni, autor je sam jedan od prvoboraca u tom kraju, pa prilog ima prema tome dokumentarni karakter. S obzirom na namjeru autora, da svojim prilogom pomogne nastavu historije, možemo primijetiti, da se takvim radom mogu najviše koristiti učitelji ovog kraja kod obrađivanja povijesti zavičaja, pa je prilog mogao biti objavljen i u nekom drugom časopisu ili publikaciji.

M. V. Garašanin, »Nova arheološka iskopavanja u Jugoslaviji i njihov značaj za historiju«, daje pregled djelatnosti naših arheologa, kao i neke probleme, koje bi arheologija trebala da riješi. Prilog ne sadrži takve podatke, koji bi se mogli neposredno iskoristiti u nastavi historije.

U br. 3 štampan je prilog F. Slipičevića »Sukobi između bosanskih feudala i Porte u prvoj polovini XIX. vijeka«, koji će dobro poslužiti nastavnicima za razumijevanje i objašnjavanje složene problematike bosanske historije u XIX. stoljeću. Nakon prikaza bitnih karakteristika u razvoju Bosne i Hercegovine u XVIII. i početkom XIX. st., autor nas upoznaje s otporom, koji su bosanski feudali pružili sultanovim reformama, objašnjavajući pozadinu takva, u suštini reakcionarnog, stanovišta.

I. Katardžiev je svoj prilog »Ustanci makedonskih seljaka u drugoj polovini XIX veka« proširio prikazom seljačkih pokreta u Makedoniji od XVI. st. dalje, smatrajući »da će nastavnicima historije biti od koristi, da ih ukratko upoznaju«. Uvrštavanje takva priloga u ovaj časopis ima svoje opravdanje jedino u tome, što nastavnike upoznaje s inače slabo poznatom i slabo obrađenom makedonskom historijom.

Prikaz A. Lebla, »Radnički pokret u Vojvodini 1870—1918«, ima karakter kronološke skice sa svim važnijim momentima iz razvoja radničkog pokreta u

Vojvodini, na osnovu koje se može pristupiti temeljitijem proučavanju toga dosad gotovo neistraženog područja. Sam autor kaže, da »ovo okvirno objavljivanje materijala i teza ima mnogo nepopunjenih mesta, koja će trebati da popune kasnija istraživanja«.

Posljednji dvobroj 4—5 donosi na prvom mjestu prilog VI. Babića, »Crkva i njezini posjedi u Hrvatskoj do god. 1102.« Autor prikazuje, kako je crkva stjecala svoje zemljišne posjede u Hrvatskoj od prve darovnice kneza Mislava do stupanja u zajednicu s Ugarskom. Pritom ističe, da sve važnije podatke crpi neposredno iz izvora, a cilj mu je, »da svaki naš nastavnik i inteligenat upozna ulogu, koju je imala crkva u našem nacionalnom razvitku«. Prilog »Zakupnički odnosi u Dalmaciji u XIII. i XIV. stoljeću« od istog autora rađen je također na izvornom materijalu i prikazuje odnose između vlasnika zemlje i zakupnika u Dalmaciji, koji zemlju uzimaju na obradbu. Najviše zakupničkih ugovora potječe iz Zadra, a među vlasnicima zemlje najčešće se spominju samostani i crkvene ustanove.

A. Lebl razlikuje u članku »Karakter seljačkih pokreta u Vojvodini 1527—1808« ofenzivne borbe kmetova radi oslobođenja i defenzivne pokrete, koji nisu izraziti pokreti kmetova, već više slobodnih seljaka, uglavnom u nacionalnoj formi, i dolazi analizom do zaključka, da su seljački pokreti u Vojvodini u tom razdoblju pretežno defenzivnog karaktera.

Lj. Lape, »Krušovska republika«, daje nekoliko vrijednih detalja o najznačajnijem pothvatu makedonskih revolucionara u vrijeme Ilindenskog ustanka 1903.

Prilog F. Čulinovića, »Ustanak istarskih seljaka god. 1921«, ustvari je skraćeni prikaz njegove prije objavljene knjige »Revolucionarni pokreti u Istri 1921« (Zagreb 1951), u kojem autor obrađuje jedan dosada malo poznati detalj istarske povijesti u vrijeme talijanske vlasti.

Prilog Ljerke Kuntić, »Ustanak ciompa u Firenci god. 1378 — prva revolucija najamnih radnika«, govori o jednom vrlo značajnom pokretu, koji nije važan samo za povijest Firenze ili Italije, nego za historiju uopće, jer je on ustvari prvi klasni sukob između najamnih radnika i poduzetnika u ranokapitalističkim proizvodnim odnosima. Prilog je, uz ostalo, izrađen na osnovu najvrednijeg izvornog materijala — Machiavellijeve »Firentinske historije«.

Iz ovog se prikaza vidi, da je najveći dio priloga u rubrici »Historijska građa« iz nacionalne historije. Nastava naše nacionalne historije predstavlja doista najveću poteškoću za nastavnike srednjih škola, ali nije ipak trebalo zapostaviti ni problematiku opće historije. U cijelom godištu (pet brojeva sa 340 str.) uvrštena su iz opće historije samo dva priloga, od kojih je jedan preveden s ruskoga. S obzirom na objelodanjene priloge iz nacionalne historije mogli bismo redakciji primijetiti, da nije u potpunosti ispunila svoje obećanje, prema kome će donositi »historijski materijal, koji zadaje nastavnicima najviše poteškoća u predavanjima«. Nema sumnje, da svaki od štampanih priloga pridonosi stručnom usavršavanju nastavnika, upoznaje ih s raznovrsnom problematikom i proširuje njihov vidokrug, ali više priloga ne obrađuje građu, koju nastavnici predaju ili koja im predstavlja poteškoću. Neki od objavljenih priloga (Odjek Ilindenskog ustanka u Sloveniji; Razvitak ustanka u Narodno-oslobodilačkom ratu na najsjevernijem području Korduna; Nova arheološka iskopavanja u Jugoslaviji i njihov značaj za istoriju; Ustanci makedonskih seljaka u drugoj polovini XIX. veka; Zakupnički odnosi u Dalmaciji u XIII. i XIV. stoljeću; Ustanak istarskih seljaka godine 1921), mogli su biti štampani u nekom drugom časopisu, a njihov prostor trebalo je ustupiti priložima, koji tretiraju problematiku iz srednjoškolskih programa.

Ovaj časopis je saveznog karaktera i trebalo je da donosi priloge iz historije svih naših naroda. Ipak iz historije Crne Gore nema nijednog priloga, iz srpske historije ima samo jedan, iz makedonske dva. Sasvim je sigurno, da nastavnici imaju najviše poteškoća kod predavanja historije onih naših naroda, koji do danas nemaju

svoje sistematski i naučno pisane historije (Makedonija, Crna Gora), pa je o tome svakako trebalo voditi više računa.

Časopis nije strogo naučnog karaktera, pa je većina priloga pisana bez naučne aparature i bilježaka. To ne znači, da autori nisu svoje priloge radili naučnom metodom. Po našem mišljenju trebalo je barem na kraju svakog priloga navesti upotrebljenu literaturu i označiti glavne izvore. To bi omogućilo nastavnicima, da se i sami upoznaju s literaturom i izvornom građom, ukoliko ih neki problem više interesira, pa bi se i na taj način pomoglo »nastavnicima u njihovoj težnji za usavršavanjem«.

U rubrici »Bibliografija« ima nekoliko ocjena i prikaza novijih povijesnih izdanja, koji mogu dobro poslužiti nastavi historije. Vrijedni su i prilozi historijskoj bibliografiji Srbije u br. 2 (Ž. P. Jovanović) i Hrvatske u br. 4—5 (Miroslava Despot). Kako je kod nas u posljednje vrijeme znatno poraslo izdavanje historijskih knjiga, studija, rasprava i časopisa, dobro bi bilo, da je redakcija dala veći broj kraćih prikaza (možda i u obliku bilježaka), kojima bi nastavnike povijesti upozorila na nova izdanja, jer najveći broj historijskih publikacija ne dopi-jeva u provincijska mjesta i ostaje priličnom broju nastavnika nepoznat.

Na kraju treba ozbiljno požaliti, što je časopis izlazio vrlo neredovito. Bilo je predviđeno, da časopis izlazi svaka dva mjeseca odnosno u jednoj godini pet brojeva. Međutim, trebalo je čekati dvije godine, dok je izašlo pet brojeva. Najzad je bez ikakva objašnjenja časopis prestao izlaziti, ma da su, kako smo čuli, bila osigurana i financijska sredstva i dovoljan broj pretplatnika.

Premda je časopis imao nekih nedostataka, on ima svoju vrijednost i sigurno bi kroz daljnje brojeve sasvim odgovorio svojoj namjeni. Historijski časopis namijenjen potrebama srednje škole imao bi svoje opravdanje i tada, kad bismo imali srednjoškolske udžbenike. Tim više se osjeća njegova potreba sada, kada s udžbenicima stojimo još uvijek vrlo loše. Zato bi nastavnici historije u srednjim školama pozdravili ponovno pokretanje ovog časopisa.*

Hrvoje Matković

---

* Nastojanjem Istoriskog društva N. R. Srbije, koje je preuzelo brigu oko redigiranja časopisa, »Nastava historije u srednjoj školi« nastaviti će izlaženje, pod imenom »Historijskog pregleda«, u početku 1954. — *Redakcija.*

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VI.

1953

BROJ 1-4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B

Naklada »Školske knjige«, Zagreb, Prilaz J. N. A. 2. Štampanje dovršeno mjeseca
svibnja u »Tipografiji« u Zagrebu.